

Дејан Огњановић

ЈЕСЕН СКУПЉАЧА

(Илија Бакић *Јесен скупљача* Тардис, Београд, 2007)

Јесен. Сумрак. Меланхолија.

Животне снаге копне, и све се припрема за зиму смрти.

Ово су преовлађујући осећаји и слутње који натапају странице ЈЕСЕНИ СКУПЉАЧА, прве штампане збирке прича Илије Бакића. Овај аутор иза себе већ има два објављена романа: НОВИ ВАВИЛОН (Уметничка Радионица “Кањишки круг“, Кањижа, 2001) и ПРЕНАТАЛНИ ЖИВОТ (Знак Сагите, Београд, 1997; касније објављено и у едицији ’Алфа’ Народне Књиге, Београд, 2005.) као и неколико збирки поезије. У електронском облику његове приче се могу наћи у оквиру сајта ’Пројекат Растко’ (www.rastko.org.yu) док су у штампаном облику објављиване широм српске периодике (укључујући ГРАДИНУ и темат ТАМНА ЗВЕЗДА у оквиру нишког PRESSINGА бр. 47.), као и у зборницима ТАМНИ ВИЛАЈЕТ 2, 3 и 4 (Знак Сагите, Београд, 1992, 1993, 1996) и НОВА СРПСКА ФАНТАСТИКА (СИЦ, Београд, 1994). Бави се књижевном критиком, повремено пише и о стрипу, и заправо потпуни попис свих његових активности, добијених награда, итд. заузео би више места него што овај приказ допушта.

Бакићева проза је најчешће била повезивана са жанром научне фантастике, због чега је умногоме остала скрајнута, незапажена, сем у оквирима гета заљубљеника у овај жанр. Несклон ’лакташењу’ које је малтене обавезан предуслов да се данас дође до издања код престижнијих издавача, изван клика и кланова, задовољан стварањем на маргини, далеко од рефлектора и медијске халабуке, у својеврсној самоизолацији, Бакић је заправо једна од најбоље чуваних тајни са-

времене српске прозе. Наглашавам: не само жанровске, не само фантастичне, већ прозе уопште.

Овог аутора не занимају површни жанровски ефекти: мало је свемирских бродова и ванземаљаца код њега, као и већине других мотива који се на прву лопту повезују са SF-ом. За њега је фантастика (у најширем смислу тог термина, који умногоме превазилази SF) тек алатка којом се служи да искаже дубоко људске и несумњиво проживљене проблеме и слутње: уместо ескапизма, фантастика је за њега пречица за суочавање са мраковима у нама и око нас. Његовим романима доминира тематика (пост)апокалипсе и анти-утопије: **НОВИ ВАВИЛОН** на језгровит начин описује нашу надреалну стварност из злокобних деведесетих година прошлог века, савршено хватајући декаденцију и пад свеколике људскости у надлазећој оргији бестијалности и нечовештва, а **ПРЕНА ТАЛНИ ЖИВОТ** описује свет глобалне катастрофе, свет-пустињу у коме је пустош истовремено географски појам и стање свести. Слична тематика (предстојећа, или тек-окончана и још незалечена апокалипса) присутна је и у најбољим причама збирке **ЈЕСЕН СКУПЉАЧА**.

“Међу динама“ отвара збирку, и већ насловом указује на амбијент пустиње. Али то није сликовита, чак велелепна пустиња једног **ЛОРЕНСА ОД АРАБИЈЕ** у којој се испољавају узвишене људске особине попут части, јунаштва, слободољубивости, или барем жеље за авантуром. Бакићева је пустиња примордијалних страсти, дивљина која у људима буди оно најсировије и најгоре, где се силазак округних пљачкаша са планине доживљава у питомим насеобинама у равници попут неизбежног фатума једнаког пустињској олуји или смени годишњих доба: “Да ли због лошег плена задобијеног у јесењим походима или због бахате расипности или можда новог вође, тек, уместо да сачекају крај жетве, пуне амбаре и дебелу стоку напасану читавог лета, отимачи су дошли са првим сунчаним даном.“ Прича прати једну банду пљачкаша и њихов нимало славан поход, али је заправо њена окосница базирана на дихотомији између суровог и бахатог вође, и племенског песника, чија је дужност да о овом пљачкашко-силоватељском подухвату пева јуначки еп који ће славити вождово јунаштво. Сјајна параболоа о човековим прималним нагонима, о усуду звериње природе која из нас тако лако пробије, али истовремено и о без/значајној улози песника у оквиру шире друштвене заједнице, нарочито онда када је ова тако отворена усмерена ка деструкцији.

“Гној“ - како наслову и приличи- бескомпромисно засеца гнусни чир насиља, апстрахован од било каквих локалних и локал-патриотских топонима или алузија, а опет тешко је одолети утиску да је ова концизна и као скалпел прецизна анатомија бруталности итекако

примењива на виолентност која је у последњих пар деценија постала нераскидиви део наше свакодневнице. При том, насиље није (како у конвенционалним хорор причама често уме да буде) сензационалистичко, дакле 'улепшано' и забавно, већ је прљаво, бесциљно и одвратно, у суштини ирационално:

Момак се шуња по дворишту газдиног имања. Прозори су отворени. Пси га знају и не лају, њуше далеку вику сабраће. У једној соби тиња светло. Он се притаји, задржи дах, провири. Укућани, муж и жена, из постеље прате ход сенке Месечеве на зиду. Умирен, враћа се у мрак и клизи до другог прозора. Ускаче у собу. На постељи лежи нема, непокретна старица. Спава. Открива је и задиже спаваћицу па ослобађа набреклу мушкост своју. Задах болести и мокраће не заустављају га, као ни сјај ока пробуђене несретнице. Шири јој ноге, открива цев низ коју се цеди немоћна утроба. Застаје. Одмахне главом, слућен својом силом па претура жртву на бок и зарије се у њен чмар. Старица зацвили.

Приче "Више од 90 фрагмената повратка" и насловна, "Јесен скупљача", на извештајан начин су комплементарне: обе се приповедају из угла створења која нису људи (мада има наговештаја да су некада давно, можда, то била), обе сугеришу давну катастрофу која је драстично изменила свет, и у обема се протагонисти суочавају са предстојећим наиласком зиме. Обе су, такође, структуриране фрагментарно, приказујући усуд ликова кроз расцепкане, јетке реченице у којима се без сувишних придева, прилога или дивљих метафора износе врло опипљиве, физичке сензације. То нарочито важи за готово натуралистичку приповест "Више од 90 фрагмената повратка" у којој нека врста глодара бежи кроз пустопољине суровог света којим лед тек што није зацарио, журећи да стигне до јазбине пре него што га глад, умор и све већа хладноћа не убију. Фасцинантно је умеће с којим писац успева да нас без проблема стави у кожу и крзно једног створења које није човек, и наведе нас да се сместа идентификујемо с њим. Уосталом, датости с којима се јунак приче суочава универзалне су за свеколику анималну егзистенцију, па тако и човека. Сурова природа, глад, лед, усамљеност заједнички су непријатељи свеколиког живог света, али у извесном смислу тек грижа савести која се пред крај приче јавља чини протагонисту заиста људским, иако његова физиологија

није таква. Ова је прича савршен показатељ моћи и снаге који почивају у жанровском писму, онда када је оно умешно и смислено употребљено за сторије које се никако другачије не би могле испричати. Отуд само најповршнији читалац неће бити у стању да осети како га се ова прича веома дубоко тиче.

“Јесен скупљача“ говори о раси човеколиких створова са опнастим крилима која (као својеврстан спој човека, летеће веверице и слепог миша) обитава у крошњама једног света који се такође спрема за долазак зиме. При томе је јесен истовремено и метафоричка, будући да је протагониста већ превалио зрело доба и лагано се припрема за старост и све неизвеснију егзистенцију која са њом иде, додатно појачану одсуством било какве технологије која би ублажила глад и хладноћу. Зимски сан и телесна приљубљеност уз остале саплеменике у заједничком склоништу у дупљи огромног дрвета једини су начини (евентуалног) преживљавања. Са натурализмом у тематици и економијом у изразу достојним поређења са најбољим страницама Џека Лондона, Бакић описује заједницу ољуштену од танког наноса цивилизације и културе, сведену на своју анималну егзистенцију кроз животне циклусе које диктирају годишња доба, сезоне парења и остале неумитности циклуса Самсаре, у којој је опстанак јединке подређен опстанку врсте, и где једино традиција “Причача“ издалека подсећа на неко друго време када је постојала нека друга врста уметности.

Овим двома је и по тематици и по структури слична прича “Поштовани Сак: 71 портрет“: у некој будућој пост-апокалиптичној пустињи пренасељено човечанство тавори у спратовима циновских пирамида, уз крајње рационасане количине животног простора и дневне потрошње воде, и уз највише једно дете по брачном пару. По амбијенту и мотивима најприближнија класичној научној фантастици, ова прича заправо говори о истим оним темама о којима и претходне две описане: насловни јунак, поштовани Сак, живи егзистенцију лишену супстанце. Кроз брак из рачуна он доспева на чело ланца ресторана који, бескрупулозним махинацијама, постају све успешнији, али се његов живот своди на једно велико ишчекивање 'déjà vu' момената који ће му, као у неколико ранијих наврата, сугерисати преломни животни тренутак и кључну одлуку у њему...

И овде се, због небриге према сопственој околини, а и самоме себи, човек налази у егзистенцијалном ћорсокаку у коме ни сва технологија не успева да исцеди превише воде из суве дренажне опустошеног и затрованог света. Људи су, хтели-не хтели, принуђени да у сваком трену буду подсећани на ствари које ми данас (али не још задуго?) узимамо здраво за готово, као што су природна храна, неконтролисана потрошња воде, комотно уређени животни простор и

слично. Ово је узнемирујућа и дубоко опомињућа прича у најбољој традицији класика жанра попут, рецимо, Филипа К. Дика - још једног писца који се жанром користио зарад креирања профилисаних и промишљених светова који овај наш приказују у искривљеном, и тим истинитијем огледалу, и који је, на жалост, тек постхумно доживљен као писац чији значај превазилази оквире SF-а.

Упозоравајућа је, али знатно топлија, уједно и најбоља прича у овој збирци, под насловом "Јато". И она поседује еколошку ноту: птице су пред истребљењем, и група људи у једрилицама наводи на прави пут миграцију јата клонираног од последњих преживелих примерака гусака.

Све птице излегле су се у инкубатору. Не познају родитеље или старије.

Само, оне нису потпуно младе гуске. Оне знају куда треба да се селе. Клонирани су од одраслих јединки последњег познатог јата патуљастих сибирских гусака.

У њиховим генима уписане су путање и одредишта. Барем тако мисле научници.

Проблем је што места на које требају (сиц!) да слете више нема, уместо бара и ритова тамо се развукло постројење за вађење плина и нафте.

Нема више места за гуске. А оне ће, по памћењу своје браће-сестара-предака хтети баш тамо.

На врхунски начин "Јато" чини оно што је основни циљ најбољих SF прича: да нас научи да поштујемо оно што имамо - док га још увек имамо!

Ипак, нису све приче у овој збирци суморне и опресивне: "Нечије руке" је, од свих у књизи, најближа класичном хорору, јер користи познати мотив археолошке ископине чија клетва сустиже људе много векова доцније. Случајно порезан на обредном ножу у једној гробници, главни јунак постаје 'заражен' силом која из његове свести готово брише цивилизовани нанос и претвара га у данашњи еквивалент 'зомби-ратника', изгубљеног у садашњости и непрепознатљивом окружењу. "Двојник и све око њега" је на моменте врло духовита и забавна приповест у којој се још један израубовани књижевни мотив - мотив двојника - користи на освежавајућ, благо-сатиричан и ненаметљиво-егзистенцијалистички начин, са цртама готово апсурдистичког хумора. Неупечатљиви службеник, згажен животом и окружењем,

једног дана на улици опажа човека за кога је убеђен да је његов двојник. Он га прати, и упушта се у разговор чији један део гласи овако:

“А зашто ви мислите да сам ја ваш двојник?”

“Рекох, лично, имамо исте кретње, мимику...”

“Да, да. Али то није одговор. Зашто ви мислите да сам ваш двојник?”

“Па...” Застанем. Празне главе. А онда се реченица створи сама.

Али, он је већ изговара: “Зашто нисте помислили да сте ви мој двојник?”

Нема одговора. Матиран сам. Од самог себе.

И остале приче у збирци углавном прате завидан ниво квалитета на који је Бакић верне пратиоце свог опуса већ навикао, са само неколико испод-просечних наслова, који су на сву срећу ограничени на најкраће од петнаест прича, док су оне најдуже уједно и најквалитетније. И управо потоње Бакића показују као можда и *најбоље* српског писца фантастике. За разлику од *најпознатијег*, Зорана Живковића, Бакићев израз није избрушен до стерилности, већ врло често преноси сву сировост аутентичне емоције које у академској беживотности Живковићеве ‘интелектуалне’ прозе најчешће нема. Такође, за разлику од најпознатијег, Бакић не посеже за безличним, популистичким рециклирањем општих места, већ местимично можда чак и прецењује свог читаоца и његову спремност да се ухвати у коштац са емоцијама, стањима и импресијама који никако нису лагодни, али за праву књижевност јесу нужни.

То свакако није претерано мудро с маркетиншке стране, јер се тиме не подилази конзументу и његовим способностима или очекивањима. Бакић тражи пажљивог читаоца који неће очекивати да му писац црвеним мастилом подвлачи књижевне и филозофске алузије, или да му теме и идеје експлицира кроз дијалоге својих јунака. Његове приче одишу меланхолијом и сетом пред размерама људске способности да се лиши своје људскости и преда оном најанималнијем у себи, али су оживљене упечатљивим тачкама приповедања и живописним сликама, као и повременим цртама црног хумора и цинизма, као у опису протагонисте приче “Гледање” који

долази на велики улаз конгресног центра где ће бити једна од фаца на свечаном почетку још једне Светске седнице о миру, толеранцији,

разумевању, екологији или сличним забавама на којима су сви мудри, пуни идеја и предлога срочених само да би били прихваћени и заборављени, да би за који месец овај караван мудраца гостовао у другом граду с рециклираним рефератима, на радост медија, јер им испуњавају вечито празан простор “важних догађаја“ у који ваља утрпати нешто и потом прећи на спорт, трачеве и рекламе.

Овакви пропламсјаји хумора, макар и горког, свакако не нуде вештачко бисерје лажне наде, али јесу црни драгуљи духа који, свестан окружења у коме је, не може а да се макар не подсмехне незнању и тако њиме, макар привремено, овлада.

ЈЕСЕН СКУПЉАЧА је прво издање нове издавачке куће “Тардис“. Надасве аскетску опрему чине мат црне корице на којима се, осим имена аутора и наслова књиге, налази још само један бели отпали јесењи лист, и ништа више. Ни задња корица не покушава никаквим громопуцателним фразама да намами читаоца, а на инсистирање аутора ни унутрашњост не даје никакав предговор, поговор или чак и најкраћу белешку о писцу. Издавач је поштовао отклон аутора према маркетингу и шареним лажама које се овде сваког дана на корицама рекламирају као “шамари српској књижевности“ или “бестселери“ или “епохална издања“, и уместо тога решио да готово аутистички игра на карту квалитета. На сву срећу, њега овде има у изобиљу, и остаје нада да ће макар пробирљивији читаоци успети да у мору извиканијих и нападније дизајнираних паковања уоче и препознају квалитете ове књиге. Њој би се могло упутити неколико мањих замерки везаних за техничко уређење (ситан фонт, несавршена лектура и коректура, претанке корице) али што се тиче избора аутора и текстова замерки нема никаквих.

“Тардис“ је већ првим издањем себи и својим читаоцима високо подигао праг очекивања, и остаје да видимо који ће аутори и наслови имати снаге и смелости да парирају оваквом почетку.